

ВИ ТІЛЬКИ НЕ ВІДВЕРТАЙТЕСЯ

ВСТУПНЕ СЛОВО ВІД ВОЛОДИМИРА ЄРМОЛЕНКА

Є події у світовій історії, які спочатку нашіптують, а потім кричать на весь голос: усе не так, як ви думали. Виявляється, усе це не так.

Такі події породжують чергові фази «переоцінки цінностей» у тих, хто вчасно зрозумів, куди все рухається. І здебільшого розгубленість у тих, хто все ще чіпляється за свої старі світ-огляди, старі географії та дорожні знаки.

Це епохи Кассандри: пророчиці, яка передрікає майбутнє, але якій ніхто не вірить.

Українці знають, що означає бути «попередженням»; в українському каноні є багато творів із цією інтонацією, в передусім та сама «Кассандра» Лесі Українки.

Але здебільшого в нашій історії ці попередження відбувалися не словами, не мистецькими творами, а людськими життями, ампутаціями майбутнього, десятками тисяч у колективних могилах, мільйонами знищених Голодом. І здебільшого вони залишалися непочутими. Чи почують їх сьогодні?

Західний світ і досі живе в ілюзії «пост»-, тобто завершення історії, в ілюзії архівування, пам'яті та переосмислення минулого — не помітивши, що ми знову опинилися в Історії, причому в найгіршому сенсі цього слова, історії як Огра, що краде твоїх дітей; історії як Мінотавра, якому ти приносиш у жертву найкращих. Ми живемо не після буревію, а всередині буревію. Чи перед ним — як кому пощастить.

І коли ти розумієш це, тоді з'являється багато цих «одкровенень», багато цих «виявляється, що...». І сьогодні українці, які повсякчасно у своїй історії змушені були жити біля пащі монстра, змушені ставати цими вісниками, посланцями нової істини. І, знову ж, ці звістки — це здебільшого не слова, не «висловлювання», це здебільшого крихкий досвід — тих тонесеньких митей часу, які відділяють життя від смерті, які відділяють останній видих від вічної мовчанки.

Отож, виявляється, що...

Виявляється, що світ не прийде сам собою до перемоги «ліберальної демократії», якщо за неї не будуть відчайдушно боротися. Виявляється, імперіалізм, колоніалізм та мілітаризм — це не поняття далекої історії, а поняття теперішнього і найближчого майбутнього, чудовиська, які чекали на нас за поворотом, які вслухалися в безтурботні голоси тих, хто надто швидко повірив у всякчасну доступність світла, безпеки та миру.

Виявляється, ми не живемо у світі «деімперіалізації» і «деколонізації» — ми радше живемо у світі реколонізації та реімперіалізації: повернення привабливості насильства, вертикалі замість горизонталі, влади замість порозуміння. Виявляється, у нас не було жодних підстав дивуватися «як таке можливе у XXI столітті», бо ми не мали жодних гарантій, що XXI століття має неодмінно буде кращим, ніж XX-те.

Виявляється, індивідуалізм — це ілюзія, і спільноти не менш важливі, ніж колись — і ми так само слабкі, сліпі і безпомічні без своїх спільнот. От лише в мирні часи ми цього не помічаємо, як не помічаємо роботу власного тіла, стискання та розтискання серцевого м'яза, розширення та стиснення наших легень. Ми помічаємо їх лише коли маємо з ними проблеми, коли нам бракує кисню, коли ми задихаємося вночі.

Ми помічаємо це, коли раптом люди зникають; коли «людина закінчується / як закінчується хліб / у магазині спільного мікрорайону», — як писав Максим Кривцов, поет, якого вбили росіяни. Ось тоді ми раптом розуміємо, що ми ніхто без своїх спільнот, без тих, хто поруч, без наших друзів і сусідів, без тих, кого ми любимо і кого не дуже.

Виявляється, люди крихкі, зламні і раптово скінченні — і водночас виявляється, що в них відображається всесвіт, і глибина їхньої справжності не стирається десятиліттями лицемірства і маскуванню. Виявляється, ми ті самі Паскалеві «тростини, що мислять» — тонкі ламкі тіла, в яких поселився всесвіт, щоби пізнати самого себе. І тому кожне життя таке цінне. І цінне тим, чого усі вони — вбиті, розірвані, закатовані, розстріляні — так і не встигли сказати, що вони унесли з собою, з чим вони ще приходитимуть до нас уві сні, лишаючи там для нас голосові повідомлення.

Виявляється, кордони не є негативним поняттям, а життя без кордонів може перетворитися на кошмар. Виявляється, нам потрібні кордони і межі, і порушення їх без згоди є насильством. Виявляється, є чимало суб'єктів, які хочуть це насильство застосувати. Виявляється, мости не завжди кращі за стіни, і інколи треба мости підірвати, щоб ворог не пройшов — і інколи треба знову побудувати стіни, щоб тебе не вбили.

Виявляється, для захисту свободи слова треба спочатку навчитися захищати життя. Для захисту того, що говорять, треба спочатку навчитися захищати того, хто говорить. Виявляється, слова самі себе не скажуть, інформація сама собою не потече рікою, і тексти не запозичать один в одного метафори та ідеї. Для всього цього потрібні люди, автори та авторки, мовці, живі істоти, просто живі. І смерть автора —

це не метафора. Інколи вона стається, в усій своїй матеріальності, присутності, невблаганності. Смерть перестала бути метафорою, виявляється.

Виявляється, говорять люди не лише тоді, коли хочуть «висловити себе», коли вони закрили для себе всі «питання виживання», коли, завдяки зусиллям попередніх поколінь, здерлися кількома шаблями вище «піраміди Маслоу», і тепер здатні думати не лише про виживання, а й по життя. Ні, виявляється, люди думають про життя, його насиченість і кольоровість, його незамінність і неповторюваність, саме тоді, коли життя опиняється в точці його можливого (чи реального) зникнення, саме тоді, коли воно, аби вижити, починає гукати, кричати, голосно сміятися — або навпаки, оплакувати тих, чий тіла ще миттю тому були теплі. Виявляється, культура — це не надлишок і не надбудова, а скелет, шкіра зі зморшками, обриси обличчя: це те, що тебе тримає і те, через що тебе впізнають. І виживеш ти тільки тоді, коли тебе впізнають, ідентифікують, і погодяться, що ти живий (або був колись), і зникнення тебе справді буде пусткою, і далі без тебе далі ніяк. Націй це стосується так само, як і індивідів.

Усі ці «виявляється» — це відчайдушні українські слова, співи, молитви, заклинання, хрипи, жарти, спрямовані до світу, до його уважності та його байдужості, до його зануреності у власні проблеми і його поодинокі випинання на поверхню, коли разом із ковтком повітря навзамін ллється співпереживання. Співпереживання, здатність торкнутися досвіду іншого, здатність зацікавитися досвідом іншого — річ рідкісна, невидима, цінна, вона не завжди є і її ніколи не буде достатньо — тим цінніша вона, коли справді з'являється.

Ця книжка — краплі цього співпереживання. У ній є моменти вагомого осмислення, а є моменти просто присутності

разом. У ній є моменти розгубленості, а є моменти ніякового мовчання. У ній є моменти надмірних очікувань і віри у власні ілюзії. Але в ній є також вгризання в реальність — а без цього вгризання, здебільшого неприємного, ти жодної війни виграти не зможеш.

У цій книжці — діалоги крізь кордони, крізь континенти, крізь океани; від країн, де досі літають цивільні літаки, до країни, де літають лише дуже нецивільні дрони та ракети. У цій книзі багато видатних імен — українських і закордонних — але всі вони намагаються говорити так, як говорять прості люди. Прості люди, які одне на одного пробують опертися.

У цій книжці є голоси тих, кого вже нема. Віко, чи чуєш ти нас? Ми намагаємося слухати й чути тебе, як можемо. Як і всіх тих, кого в нас забрала війна, забрав наш ворог.

І звідси це мовчазне питання, а хто наступний. І мовчазне вслухання в голоси одне одного з розумінням, що ці голоси швидко можуть обірватися. І тоді ці тексти і ці записи лишаться єдиним, що в нас буде. І тоді в нас буде лише те, чого вже не буде.

Ось вона, українська культура, яка говорить з культурою світовою. Ось вони, напружено вдивляються одне одному в обличчя, у суміші захоплення, острахи, розгубленості та закоханості.

Ви тільки слухайте. Ви тільки не відвертайтеся.